

**PROTOCOL MARC
D'ACTUACIONS EN CASOS
DE MALTRACTAMENTS
ALS INFANTS**

**PROTOCOLO MARCO
DE ACTUACIONES EN CASOS
DE MALTRATOS A LOS NIÑOS**

Maig / Mayo 2008

Presentem el Protocol marc d'actuacions en casos de maltractaments als infants, en l'elaboració del qual han participat les següents institucions:

- Ministeri de Drets Humans i Refugiats de Bòsnia i Hercegovina
- Ministeri del Treball i de Política Social de la Federació de Bòsnia i Hercegovina
- Ministeri de Salut de la Federació de Bòsnia i Hercegovina
- Ministeri de Salut i Protecció Social de la República Srpska
- Ministeri d'Afers Interniors de la Federació de Bòsnia i Hercegovina / Policia de la Federació de Bòsnia i Hercegovina
- Ministeri d'Afers Interniors de la República Srpska/Policia de la República Srpska
- Ministeri de Justícia de la Federació de Bòsnia i Hercegovina
- Ministeri de Justícia de la República Srpska
- Ministeri d'Educació i Ciència de la Federació de Bòsnia i Hercegovina
- Ministeri d'Educació i Cultura de la República Srpska
- Associació de Metges Forenses de la Federació de Bòsnia i Hercegovina
- Associació de Metges Forenses de la República Srpska
- Consell de l'Alt Poder Judicial i Fiscal de Bòsnia i Hercegovina
- Ombudsman de la Federació de Bòsnia i Hercegovina
- Ombudsman de la República Srpska

i que ha estat realitzat amb l'impuls del Síndic de Greuges de Catalunya i amb el cofinançament de l'Agència Catalana de Cooperació al Desenvolupament

Presentamos el Protocolo marco de actuaciones en casos de maltratos a los niños, en cuya elaboración han participado las siguientes instituciones:

- Ministerio de Derechos Humanos y Refugiados de Bosnia y Herzegovina
- Ministerio del Trabajo y de la Política social de Federación de Bosnia y Herzegovina
- Ministerio de Salud de la Federación de Bosnia y Herzegovina
- Ministerio de Salud y Protección Social de la República Srpska
- Ministerio de Asuntos Interniores de la Federación de Bosnia y Herzegovina / Policía de la Federación de Bosnia y Herzegovina
- Ministerio de Asuntos Interniores de la República Srpska / Policía de la República Srpska
- Ministerio de Justicia de la Federación de Bosnia y Herzegovina
- Ministerio de Justicia de la República Srpska
- Ministerio de Educación y Ciencia de la Federación de Bosnia y Herzegovina
- Ministerio de Educación y Cultura de la República Srpska
- Asociación de Médicos Forenses de la Federación de Bosnia y Herzegovina
- Asociación de Médicos Forenses de la República Srpska
- Consejo del Alto Poder Judicial y Fiscal de Bosnia y Herzegovina
- Ombudsman de la Federación de Bosnia y Herzegovina
- Ombudsman de la República Srpska

y que ha sido realizado bajo el impulso del Síndic de Greuges de Catalunya y con la cofinanciación de la Agencia Catalana de Cooperación al Desarrollo

ÍNDEX

1. Introducció	9
2. Definició i tipologia del maltractament de l'infant	10
3. Marc legal	11
4. Aplicació del protocol i supervisió	12
5. Principis bàsics d'actuació	13
6. Descripció de situacions	15
7. Actuacions davant dels abusos sexuals o els maltractaments greus des dels diferents nivells	16
8. Recomanacions i propostes	23

ÍNDICE

1. Introducción	27
2. Definición y tipología del maltrato del niño	28
3. Marco legal	29
4. Aplicación del protocolo y supervisión	30
5. Principios básicos de actuación	31
6. Descripción de situaciones	33
7. Actuaciones ante los abusos sexuales o los maltratos graves desde los diferentes niveles	34
8. Recomendaciones y propuestas	41

**PROTOCOL MARC
D'AGTUACIONS EN CASOS
DE MALTRACTAMENTS
ALS INFANTS**

1. Introducció

Durant els últims anys ha augmentat notablement la detecció d'abusos i altres maltractaments als infants (segons la Convenció dels drets de l'infant de 1989, l'infant és tot ésser humà menor de 18 anys). Alhora n'ha augmentat també la consciència per part de tots els segments de la societat i de les institucions del sistema, així com la necessitat social que els infants siguin protegits del maltractament.

Les experiències que fins ara hem tingut a la nostra societat ens indiquen que els principals obstacles per a la protecció més eficaç dels infants són, entre altres coses, els insuficientment definits passos que s'han de fer en el procés de protecció dels infants i els papers mal definits entre els participants en aquest procés.

La complexa estructura de la gestió del sistema de protecció social i infantil a Bòsnia i Hercegovina ens imposa la necessitat d'aplicar el Protocol marc d'actuacions en els casos de maltractaments als infants, per així poder establir una actuació eficient i coordinada de les institucions competents per aconseguir una protecció total dels infants en la societat. Una actuació adequada en els casos de maltractaments als infants requereix la col·laboració activa i l'ajuda de tots els òrgans competents. Aquest requeriment és una de les condicions per assegurar una protecció social dels infants adequada i eficaç.

La complexitat del fenomen, el molt elevat nombre d'institucions involucrades, els errors reconeguts en el sistema de protecció i les experiències existents justifiquen la necessitat de proposar i acceptar un protocol marc a Bòsnia i Hercegovina, que totes les institucions firmants del Protocol haurien de respectar i aplicar.

La finalitat del Protocol és assegurar una coordinació eficaç entre les diferents institucions implicades i afavorir, sens perjudici de les garanties processals, assistencials i de protecció, que les actuacions que es duiguin a terme amb l'infant només siguin les estrictament necessàries per evitar la repetició de diligències que puguin afectar el seu estat emocional.

2. Definició i tipologia del maltractament de l'infant

La definició del **maltractament** de l'infant comprèn les relacions i els comportaments d'individus o grups socials, institucions i altres, en els quals amb l'ús de la força es provoquen danys físics o psíquics, es posa en perill la salut de l'infant, la seva integritat psíquica o física, o s'impedeix el desenvolupament normal de l'infant.

Maltractament físic de l'infant comprèn les relacions i els comportaments dels individus o institucions en els quals, amb l'ús de la força i amb l'ús d'altres mitjans o sense, es fa mal, es fereix o es posa en perill la salut o la vida de l'infant.

Maltractament psicològic de l'infant comprèn les relacions i els comportaments dels individus, grups o institucions en els quals l'infant és abandonat, posat en perill, menyspreat, insultat, o quan s'ataca verbalment la personalitat de l'infant, amb la qual cosa es provoquen sentiments negatius en l'infant.

Maltractament sexual de l'infant comprèn tots els contactes verbals, físics o gestos entre almenys dues persones de qualsevol sexe que tenen contingut sexual i en els quals l'objecte del desig sexual i de satisfacció és l'infant. El maltractament sexual de l'infant es defineix com l'activitat sexual entre un infant i una persona adulta o un altre infant, en la qual la persona adulta, "per la seva edat o desenvolupament" es troba en la situació de tenir el poder, la responsabilitat o la confiança, i en la qual les activitats desenvolupades tenen l'objectiu de proporcionar plaer o satisfer les necessitats d'una altra persona.

Diverses classes de maltractaments dels infants passen en diverses situacions socials i institucionals. El maltractament dels infants molt sovint passa a les famílies, escoles, centres col·lectius, institucions del sistema, grups informals, etc.

3. Marc legal

Amb l'acceptació del Protocol es compleixen les obligacions relacionades amb l'aplicació i el respecte dels estàndards de la protecció dels drets humans i drets dels infants:

- Convenció sobre els drets de l'infant, article 19 (*Butlletí Oficial de la República de Bòsnia i Hercegovina*, número 25/93).
- Decisions sobre la ratificació de la Convenció europea sobre la indemnització de les víctimes dels delictes violents (*Butlletí Oficial de la República de Bòsnia i Hercegovina*, número 4/05, "Convencions internacionals"). S'apliquen des del 14-4-2005.
- Protocol facultatiu annex a la Convenció sobre els drets de l'infant, la venda d'infants, la prostitució infantil i la utilització d'infants en la pornografia, que s'apliquen d'acord amb la decisió de ratificació, articles 1, 11, 21, 32, 33, 34, 35 i 36 (*Butlletí Oficial de la República de Bòsnia i Hercegovina*, número 5/02, "Convencions internacionals").
- Convenció europea per a la prevenció de tortura, tractament inhumà, degradant o càstig, vigent des de l'1-11-2002.
- Conveni número 182 de l'Organització Internacional del Treball sobre la prohibició de les pitjors formes de treball infantil i l'acció immediata per eliminar-les (*Butlletí Oficial de la República de Bòsnia i Hercegovina*, número 3/01, "Convencions internacionals").

4. Aplicació del protocol i supervisió

(1) El Protocol s'aplica en totes les situacions en què és necessari oferir ajuda i protecció a l'infant víctima del maltractament, d'acord amb les lleis vigents i altres normes de Bòsnia i Hercegovina.

(2) L'aplicació del Protocol ha de ser supervisada per un òrgan establert d'acord amb les propostes dels representants de les institucions competents a Bòsnia i Hercegovina, institucions firmants del Protocol. Per al seguiment de l'aplicació del Protocol, la Comissió s'ha de reunir segons la necessitat, però almenys dues vegades a l'any.

5. Principis bàsics d'actuació

Aquest Protocol d'actuació pretén que les actuacions de les diferents institucions i dels seus professionals respectin els següents principis i criteris:

- Actuar sempre garantint l'interès superior del menor i protegint els seus drets com a víctima.
- Intervenir de manera coordinada, seguint pautes compartides i mútuament acceptades com a vàlides.
- Prestar atenció de forma immediata i àgil, evitar demores en la intervenció, i, sempre que sigui possible, des dels serveis més pròxims.
- Posar especial atenció als processos de detecció i comunicació de les situacions d'abús sexual o maltractament, per la qual cosa és essencial la implicació i la intervenció dels professionals que treballen a primera línia. Un cop detectat el cas, s'haurà d'assegurar la protecció i el seguiment posterior de l'infant.
- Buscar la intervenció mínima necessària per evitar el maltractament institucional generat per la reiteració o pràctica d'actuacions en condicions poc adequades.
- Assegurar les garanties processals de les actuacions que es facin amb el menor, amb l'objectiu d'evitar possibles reiteracions d'actuacions que el puguin perjudicar.

És important recordar que totes les persones i institucions tenen l'obligació de comunicar a les autoritats competents aquelles situacions que comportin un risc per al menor o el seu desemparament. L'article 213, paràgraf 2, de la Llei sobre el procediment penal de Bòsnia i Hercegovina (*Butlletí Oficial de la República de Bòsnia i Hercegovina*, números 36/03, 26/04, 13/05 i 48/05) estableix que:

“Si els treballadors del departament de salut, professors, mestres, educadors, pares, tutors, pares adoptius i altres persones que estiguin autoritzades i obligades a oferir protecció i ajuda als menors d’edat, a supervisar, criar i educar el menor, tenen la certesa o el dubte que el menor d’edat és víctima del maltractament o abús sexual o de qualsevol altre maltractament, estan obligats a informar de seguida sobre aquest dubte la persona competent o el fiscal.”

Principis bàsics d’actuació:

(1) **La indiscriminació i el respecte dels drets dels infants** és un principi bàsic de protecció que asseguren totes les institucions competents a Bòsnia i Hercegovina i les organitzacions autoritzades a tots els infants víctimes sense distinció.

(2) **La protecció de la intimitat** és un principi professional que assegura la confiança i la intimitat de l’infant, la privacitat del procediment i, si fos necessari, la protecció temporal o permanent de la identitat de l’infant víctima.

(3) **La protecció dels interessos de l’infant** suposa un nivell de compromís per a les institucions competents de Bòsnia i Hercegovina i les organitzacions autoritzades amb el propòsit, en el cas d’infracció dels drets de l’infant, d’assegurar la protecció automàtica de l’infant i l’ajuda adequada, reintegració i rehabilitació, és a dir, la recuperació final i la cura permanent de l’infant víctima o del testimoni víctima.

(4) **La confidencialitat de les dades** es pot assegurar classificant certes dades com a secretes o confidencials, fet que compromet totes les institucions competents a Bòsnia i Hercegovina que tinguin cura de totes les dades com a secretes i confidencials, sense la distinció dels canals pels quals s’hagin obtingut.

6. Descripció de situacions

L’experiència acumulada pels professionals permet distingir-ne dues grans classes:

1. Situacions en les quals hi ha una sospita fonamentada d’abús sexual o d’una altra forma de maltractament i en les quals, malgrat els indicadors detectats, el diagnòstic no permet confirmar en la primera valoració la certesa de maltractaments. En aquestes situacions és necessari oferir protecció a l’infant en l’àmbit domèstic.
2. Situacions greus i amb la certesa que l’infant ha estat objecte d’abús sexual o maltractat de qualsevol altra manera greu. Són situacions en les quals el professional que atén un menor comprova que hi ha indicadors evidents que una altra persona n’ha abusat o l’ha maltractat greument. Aquesta situació, inevitablement, comporta la intervenció del sistema protector i del sistema penal des de l’inici i la protecció immediata de l’infant.

Aquestes dues situacions poden, lògicament, presentar-se de molt diverses formes. En totes dues situacions s’ha d’assegurar la presència dels professionals adequats i dels circuits que permetin assegurar la protecció del menor de forma eficaç. Cal que tot el procediment s’executi de manera ràpida i sense innecessàries revisions reiterades de l’infant.

7. Actuacions davant dels abusos sexuals o els maltractaments greus des dels diferents nivells

En els subapartats següents es descriuen les actuacions que s'han de fer en cada una de les àrees encarregades de prevenir qualsevol classe d'abusos sexuals o maltractaments als infants.

■ INSTITUCIONS EDUCATIVES

Les escoles i llars d'infants són les institucions clau en la prevenció i detecció de possibles situacions de maltractament infantil. És important, doncs, que totes les persones que formen part de la institució escolar, començant pels educadors a les llars d'infants o pels mestres a les escoles primàries, coneguin les formes de detecció dels maltractaments, així com els canals de denúncia.

1. Sospita. Quan l'educador o mestre tingui sospites d'un possible maltractament o abús sexual d'un infant, l'escola o la llar d'infants tenen l'obligació d'informar-ne el centre de protecció social.

2. Certesa d'abús o maltractament. Quan hi hagi la certesa de l'existència de maltractament o abús sexual sobre un infant, la llar d'infants o l'escola han de contactar immediatament amb l'hospital de referència a la zona per prendre les mesures corresponents. Tant si es tracta d'una situació d'urgència hospitalària com si no, quan es tingui la certesa de maltractament, el cas s'ha de comunicar simultàniament a la Policia, al centre de protecció social i a la Fiscalia

El centre educatiu té l'obligació d'informar la família del menor de les actuacions que s'estiguin fent.

■ INSTITUCIONS DE SALUT

Les institucions de salut tenen un paper doble en els casos d'abusos sexuals i maltractaments dels infants. Per una banda, tenen responsabilitat en el primer nivell de detecció, que pot tenir lloc en centres d'assistència primària, hospitals, etc. Per l'altra, disposen de serveis especialitzats que –en coordinació amb els professionals de la medicina forense– són determinants per diagnosticar amb encert les diferents situacions i distingir les sospites de les certes.

1. Sospita. Quan des de qualsevol servei sanitari es tingui la sospita de l'existència de possibles maltractaments o abusos sexuals, s'ha de comunicar immediatament amb el centre de protecció social i amb la Fiscalia.

2. Certesa d'abús o maltractament. Quan es tingui la certesa d'abús o maltractament s'ha de derivar el cas a l'hospital de referència. L'hospital de referència ha de presentar la corresponent denúncia al centre de protecció social i a la Policia, i n'ha d'informar la Fiscalia. Totes les comunicacions s'han de fer per la via més ràpida possible i fent constar la urgència.

En casos d'agressió sexual és indispensable el reconeixement conjunt del metge del servei d'urgències de l'hospital de referència i del metge forense.

Tant en el cas de sospita com de certesa, l'hospital s'ha d'assegurar de no donar l'alta a l'infant fins que se n'asseguri la protecció.

■ CENTRES DE PROTECCIÓ SOCIAL I PROTECCIÓ DE L'INFANT

El centre de protecció social és, sens dubte, la institució central dels circuits de protecció social dels infants, sobretot en l'àmbit dels municipis. El paper del centre de protecció social és molt important per a l'actuació efectiva i adequada en els processos de detecció i diagnòstic en els procediments en cas de maltractaments dels infants.

En l'exercici de les seves funcions, el Centre de protecció social ha de sol·licitar, si escau, la col·laboració dels serveis sanitaris, socials, educatius i policials, els quals han de cooperar i facilitar-ne la intervenció. També li han de proporcionar tota la informació que tinguin sobre l'infant, mitjançant els corresponents informes, amb l'objectiu de disposar de tots els elements necessaris per valorar-ne la seva situació.

1. Sospita. El centre de protecció social ha de valorar els indicis o la informació que li arribin i, si escau, ha d'establir les mesures de protecció necessàries en els casos en què el nucli familiar no tingui capacitat per garantir aquesta protecció. El centre ha d'assumir la decisió de portar el menor a l'hospital de referència per fer-ne una exploració, física o psicològica.

2. Certesa d'abús o maltractament. El centre de protecció social ha de valorar si l'entorn familiar garanteix la protecció de l'infant i, si escau, n'ha d'assumir la tutela i ha de determinar el recurs més apropiat a les necessitats i la situació de l'infant.

Quan sigui necessari per raons de seguretat per fer efectiva aquesta protecció, el Centre de protecció social ha de sol·licitar la intervenció de la Policia, que ha de proporcionar el suport necessari per fer les actuacions oportunes per a l'ingrés de l'infant en un centre o per a l'acollida familiar.

El centre de protecció social ha d'enviar la denúncia al jutjat o a la fiscalia quan cap altre servei o institució l'hagi enviat. Totes les comunicacions s'han de fer per la via més ràpida possible i fent constar la urgència.

■ POLICIA

Si la denúncia que un infant ha estat maltractat per una persona física o jurídica arriba als cossos policials, cal:

- Informar immediatament el fiscal competent.
- Establir el contacte amb el metge forense si cal examinar l'infant.
- Portar l'infant a la institució mèdica de referència perquè l'examinin.
- Informar els pares o els tutors de l'infant (si ells no han participat en el maltractament) i l'òrgan competent.

Els oficials de policia només prendran accions o mesures amb la instrucció del fiscal.

Si es comença a actuar des de l'òrgan policial, la declaració de l'infant no s'ha de prendre si:

- L'infant està greument afectat com a víctima del maltractament; en aquest cas, s'ha de posposar la declaració fins a la recuperació psicològica del menor, la qual ha de ser confirmada pel metge competent.
- Ja hi ha un diagnòstic d'un professional.
- Hi ha prou indicis provats de l'abús o maltractament.
- Les proves es poden obtenir d'una altra forma.
- L'infant víctima és menor de 8 anys.

Sempre que les dades aportades en la investigació policial siguin suficients i no calgui ampliar-les amb la declaració de l'infant, no s'ha de prendre declaració a l'infant.

■ FISCALIA I JUDICATURA

La Fiscalia ha de vetllar perquè s'apliquin totes les normes que regulen la intervenció del menor com a víctima en el procés penal (ordinari o de justícia juvenil) i ha d'evitar totes les diligències en les quals es requereixi la intervenció del menor en el procés penal. També s'han d'evitar totes les repeticions innecessàries dels testimonis i altres actuacions que requereixen la presència de l'infant, per evitar-li d'aquesta manera situacions traumàtiques i per preservar el seu dret a la intimitat. Igualment, el fiscal ha d'intentar utilitzar les proves preconstituïdes de declaracions de menors víctimes per evitar que assisteixin al judici.

La Fiscalia ha d'investigar aquells fets que han estat directament denunciats, però pot obrir la investigació, tot i que no hi hagi denúncia directa, quan hi hagi indicis o sospites que s'ha comès un delictes. Les fiscalies tenen l'obligació d'obrir les investigacions quan hi ha proves de possibles maltractaments.

Durant els procediments que involucren infants, els òrgans de tutela tenen el dret de ser informats del curs del procediment, i poden fer propostes i comunicar fets i proves importants per prendre una decisió.

Seria desitjable que tota declaració d'un menor de 13 anys es fes mitjançant el programa de suport psicològic durant la instrucció judicial. L'objectiu d'aquest procediment és protegir l'infant de les interrogacions innecessàries o de la seva repetició; per altra banda, d'aquesta manera s'evita que després d'un temps el testimoni de l'infant canviï i es pugui utilitzar com a prova preconstituïda. L'interrogatori del menor podria ser registrat amb imatge i so per funcionaris policials que custodiarien i realitzarien les còpies necessàries de la gravació si fos procedent.

Cal tenir en compte la possibilitat d'incorporar la preparació psicològica i emocional del menor per a l'exploració amb una entrevista prèvia amb

els pares o tutors, i una presentació dels professionals al menor, abans de l'aplicació del programa de suport a l'exploració judicial.

Aquesta pràctica és recomanable sempre amb menors de fins a 13 anys d'edat. A partir d'aquesta edat i fins a la majoria d'edat, s'hauria de fer una comprovació prèvia de fins a quin punt l'infant està afectat, el seu estat emocional, possibilitats de declaració, etc. En tots els casos, s'han de complir les instruccions concretes donades per l'autoritat judicial.

■ Fase d'instrucció judicial

En les situacions d'abús o maltractament recent, després del reconeixement forense conjunt amb el metge de guàrdia al centre sanitari, la fiscalia a la qual correspongui la tramitació de les diligències ha de rebre la declaració del menor tan aviat com sigui possible.

El fiscal ha de vetllar perquè el menor d'edat que hagi de prestar testimoni ho faci en les condicions i amb la preparació física i psicològica adequades, i ha de sol·licitar tota la documentació necessària, els informes tècnics i altres proves.

Durant les actuacions que pugui presenciar el menor i, sobretot, durant la interrogació, la Fiscalia i altres òrgans que participen en el procediment estan obligats a tractar el menor amb molta cura, tenint en compte el seu desenvolupament mental, la seva sensibilitat i les seves característiques personals, per assegurar que el procediment penal no influeix de manera negativa en el desenvolupament del menor.

Com a principi general, s'han d'assegurar les garanties processals de les actuacions que es facin amb el menor amb l'objectiu d'evitar possibles reiteracions d'actuacions que el puguin perjudicar.

■ Fase de judici oral

S'ha de procurar que les declaracions que, si s'escau, hagin de fer els menors (especialment si són menors de 8 anys) es facin en espais físics adequats i amb l'assistència psicològica adequada, utilitzant els mitjans tècnics o audiovisuals de comunicació que facilitin la prova.

Sempre que sigui possible s'ha d'evitar la confrontació amb l'inculpat.

8. Recomanacions i propostes

- Aquest Protocol s'estableix com un document marc amb el propòsit d'adaptar-lo a les característiques de cada entitat. Els ministeris competents en les entitats utilitzaran aquest Protocol com a punt de partida per a l'elaboració de protocols d'actuació adaptats a l'estructura d'actuació i característiques específiques de cada entitat.
- És necessari tenir en compte tots els procediments perquè les víctimes estiguin exposades en la menor mesura possible a interrogatoris i a exàmens mèdics.
- En els casos en què sigui possible haurien d'aplicar-se els judicis ràpids.
- El llenguatge utilitzat i els aspectes formals haurien d'adaptar-se a l'edat i a les característiques personals del menor.
- Per preservar la intimitat del menor s'hauria d'assenyalar el judici a primera hora.
- S'hauria de facilitar l'assistència a la víctima i als seus familiars; aquesta assistència pot ser facilitada pel centre de protecció social.
- Totes les institucions implicades han d'impulsar la formació especialitzada dels professionals que tracten amb menors. Aquests professionals haurien de tenir experiència i formació especialitzada per poder treballar amb els infants.
- Els òrgans competents de l'Administració han de facilitar els mitjans oportuns per complir de les recomanacions i garantir l'eficàcia del Protocol.
- La Comissió de Seguiment d'aquest Protocol s'ha de reunir de forma periòdica, i, com a mínim, dues vegades a l'any.
- S'hauria de disposar d'un registre unificat de maltractaments i abusos a menors, amb l'objectiu d'assegurar la informació necessària a totes les institucions i millorar l'eficàcia en el procés de detecció de casos, i per disposar d'una estadística dels maltractaments.

**PROTOCOLO MARCO
DE ACTUACIONES EN CASOS
DE MALTRATOS A LOS NIÑOS**

1. Introducción

Durante los últimos años ha aumentado notablemente la detección de abusos y otros maltratos a los niños (según la Convención de los derechos del niño de 1989, el niño es todo ser humano menor de los 18 años). Al mismo tiempo, ha aumentado también la conciencia de ello de todos los segmentos de la sociedad y de las instituciones del sistema, así como la necesidad social de que los niños sean protegidos del maltrato.

Las experiencias que hasta ahora hemos tenido en nuestra sociedad nos indican que los principales obstáculos para la protección más eficaz de los niños son, entre otras cosas, los insuficientemente definidos pasos que hay que dar en el proceso de protección de los niños y los papeles mal definidos entre los participantes en ese proceso.

La compleja estructura de la gestión del sistema de protección social e infantil en Bosnia y Herzegovina nos impone la necesidad de implementar el Protocolo marco de actuaciones en los casos de maltratos de los niños, para así poder establecer una actuación eficiente y coordinada de las instituciones competentes a fin de lograr una total protección de los niños en la sociedad. Una actuación adecuada en los casos de maltratos de los niños requiere la colaboración activa y la ayuda de todos los órganos competentes. Este requerimiento es una de las condiciones para asegurar una adecuada y eficaz protección social de los niños.

La complejidad del fenómeno, el muy elevado número de instituciones involucradas, los fallos reconocidos en el sistema de protección y las experiencias existentes justifican la necesidad de proponer y aceptar un Protocolo marco en Bosnia y Herzegovina, que todas las instituciones firmantes del Protocolo tendrían que respetar y aplicar.

La finalidad del Protocolo es asegurar una coordinación eficaz entre las diferentes instituciones implicadas y favorecer, sin perjuicio de las garantías procesales, asistenciales y de protección, que las actuaciones que se lleven a cabo con el niño sean sólo aquellas estrictamente necesarias para evitar la repetición de diligencias que puedan afectar su estado emocional.

2. Definición y tipología del maltrato del niño

La definición del **maltrato** del niño comprende las relaciones y comportamientos de individuos o grupos sociales, instituciones u otros, en los cuales con el uso de fuerza se provocan daños físicos o psíquicos, se pone en peligro la salud del niño, su integridad psíquica o física, o se impide el desarrollo normal del niño.

Maltrato físico del niño comprende las relaciones y comportamientos de los individuos o instituciones en los cuales, con el uso de fuerza y con o sin el uso de otros medios, se hace daño, se hiere o se pone el peligro la salud o la vida del niño.

Maltrato psicológico del niño comprende las relaciones y comportamientos de los individuos, grupos o instituciones en los cuales el niño es abandonado, puesto en peligro, menospreciado, insultado, o cuando se ataca verbalmente su personalidad, con lo cual se provocan sentimientos negativos en el niño.

Maltrato sexual del niño comprende todos los contactos verbales, físicos o gestos entre por lo menos dos personas de cualquier sexo, que tienen contenido sexual y donde el objeto del deseo sexual y de satisfacción es el niño. Maltrato sexual del niño se define como la actividad sexual entre un niño y una persona adulta u otro niño, donde la persona adulta por su edad o desarrollo se encuentra en la situación de tener el poder, la responsabilidad o la confianza, y donde las actividades desempeñadas tienen el objetivo de proporcionar placer o satisfacer las necesidades de otra persona.

Distintas clases de maltratos de los niños ocurren en distintas situaciones sociales e institucionales. El maltrato de los niños muy a menudo ocurre en las familias, escuelas, centros colectivos, instituciones del sistema, grupos informales, etc.

3. Marco legal

Con la aceptación del Protocolo se cumplen las obligaciones relacionadas con la aplicación y el respeto de los estándares de la protección de los derechos humanos y derechos de los niños:

- Convención sobre los derechos del niño, artículo 19 (*Boletín Oficial de la República Bosnia y Herzegovina*, número 25/93).
- Decisiones sobre la ratificación de la Convención europea sobre la indemnización de las víctimas de los delitos violentos (*Boletín Oficial de la República de Bosnia y Herzegovina*, número 4/05, “Convenciones internacionales”). Se aplican desde el 14-4-2005.
- Protocolo facultativo anexo a la Convención sobre los derechos del niño, la venta de niños, la prostitución infantil y la utilización de niños en la pornografía, que se aplican en base a la decisión de ratificación, artículos 1, 11, 21, 32, 33, 34, 35 y 36 (*Boletín Oficial de la República de Bosnia y Herzegovina*, número 5/02, “Convenciones internacionales”).
- Convención europea para la prevención de tortura, tratamiento inhumano, degradante o castigo, vigente desde el 1-11-2002.
- Convenio número 182 de la Organización Internacional del Trabajo sobre la prohibición de las peores formas de trabajo infantil y la acción inmediata para su eliminación (*Boletín Oficial de la República de Bosnia y Herzegovina*, número 3/01, “Convenciones internacionales”).

4. Aplicación del protocolo y supervisión

(1) El Protocolo se aplica en todas las situaciones en las que es necesario ofrecer ayuda y protección del niño víctima del maltrato, de acuerdo con las leyes vigentes y otras normas de Bosnia y Herzegovina.

(2) La aplicación del Protocolo será supervisada por un órgano establecido en base a las propuestas de los representantes de las instituciones competentes en Bosnia y Herzegovina, instituciones firmantes del Protocolo. La Comisión para el seguimiento de la aplicación del Protocolo se reunirá dependiendo de la necesidad, pero por lo menos dos veces al año.

5. Principios básicos de actuación

Este Protocolo de actuación pretende que las actuaciones de las diferentes instituciones y de sus profesionales respeten los siguientes principios y criterios:

- Actuar siempre garantizando el interés superior del menor y protegiendo sus derechos como víctima.
- Intervenir de manera coordinada, siguiendo pautas compartidas y mutuamente aceptadas como válidas.
- Prestar atención de forma inmediata y ágil, evitar demoras en la intervención, y, siempre y cuando sea posible, desde los servicios más próximos.
- Poner especial atención a los procesos de detección y comunicación de las situaciones de abuso sexual o maltrato, por lo que es esencial la implicación y la intervención de los profesionales que trabajan en primera línea. Una vez detectado el caso, se deberá asegurar la protección y el seguimiento posterior del niño.
- Buscar la intervención mínima necesaria para evitar el maltrato institucional generado por la reiteración de actuaciones o su práctica en condiciones poco adecuadas.
- Asegurar las garantías procesales de las actuaciones que se realicen con el menor, con el objetivo de evitar posibles reiteraciones de actuaciones que puedan perjudicarlo.

Es importante recordar que todas las personas y/o instituciones tienen la obligación de comunicar a las autoridades competentes aquellas situaciones que comporten un riesgo para el menor o su desamparo. El artículo 213, párrafo 2, de la Ley sobre el procedimiento penal de Bosnia y Herzegovina (Boletín Oficial de la República de Bosnia y Herzegovina, números 36/03, 26/04, 13/05 y 48/05) establece que:

“Si los trabajadores del departamento de salud, profesores, maestros, educadores, padres, tutores, padres adoptivos y otras personas que estén autorizadas u obligadas a ofrecer protección y ayuda a los menores de edad, a supervisar, criar y educar al menor, tienen la certeza o duda que el menor de edad es víctima del maltrato o abuso sexual o de cualquier otro maltrato, están obligados a informar enseguida sobre esa duda a la persona competente o al fiscal.”

Principios básicos de actuación:

(1) **La indiscriminación y el respeto de los derechos de los niños** es un principio básico de protección que aseguran todas las instituciones competentes en Bosnia y Herzegovina y las organizaciones autorizadas a todos los niños víctimas por igual.

(2) **La protección de la intimidad** es un principio profesional que asegura la confianza y la intimidad del niño, la privacidad del procedimiento y, si fuera necesario, la protección temporal o permanente de la identidad del niño víctima.

(3) **La protección de los intereses del niño** supone un nivel de compromiso para las instituciones competentes de Bosnia y Herzegovina y las organizaciones autorizadas con el propósito, en el caso de infracción de los derechos del niño, de asegurar la protección automática del niño y la ayuda adecuada, reintegración y rehabilitación, es decir, la recuperación final y el cuidado permanente del niño víctima o del testigo víctima.

(4) **La confidencialidad de los datos** se puede asegurar clasificando ciertos datos como secretos o confidenciales, lo que compromete a todas las instituciones competentes en Bosnia y Herzegovina a que cuiden todos los datos como secretos y confidenciales, sin la distinción de los canales por los cuales se hayan obtenido.

6. Descripción de situaciones

La experiencia acumulada por los profesionales permite distinguir dos grandes clases:

1. Situaciones en las cuales existe sospecha fundamentada de abuso sexual o de otra forma de maltrato, en las que, a pesar de los indicadores detectados, el diagnóstico no permite confirmar en esta primera valoración la certeza de maltratos. En estas situaciones es necesario ofrecer protección al niño en el ámbito doméstico.
2. Situaciones graves y con certeza de que el niño ha sido objeto de abuso sexual o maltratado de cualquier otra manera grave. Son situaciones en las que el profesional que atiende a un menor comprueba que hay indicadores evidentes de que otra persona ha abusado de él o lo ha maltratado gravemente. Esta situación, inevitablemente, comporta la intervención del sistema protector y del sistema penal desde el inicio y la protección inmediata del niño.

Estas dos situaciones pueden, lógicamente, presentarse bajo muy diversas formas. En ambas situaciones se deberá asegurar la presencia de los profesionales adecuados y los circuitos que permitan asegurar la protección del menor de forma eficaz. Es necesario que todo el procedimiento se ejecute de manera rápida y sin innecesarias revisiones reiteradas del niño.

7. Actuaciones ante los abusos sexuales o los maltratos graves desde los diferentes niveles

En los siguientes subapartados se describen las actuaciones a realizar en cada una de las áreas encargadas de prevenir cualquier clase de abusos sexuales o maltratos de los niños.

■ INSTITUCIONES EDUCATIVAS

Las escuelas y guarderías son las instituciones claves en la prevención y detección de posibles situaciones de maltrato infantil. Es importante, pues, que todas las personas que forman parte de la institución escolar, empezando por los educadores en las guarderías o maestros en las escuelas primarias, conozcan las formas de detección de los maltratos, así como los canales de denuncia.

1. Sospecha. Cuando el educador o maestro tenga sospechas de un posible maltrato o abuso sexual de un niño, la escuela o la guardería tienen la obligación de informar al Centro de protección social.

2. Certeza de abuso o maltrato. Cuando exista la certeza de la existencia de maltrato o abuso sexual sobre un niño, la guardería o la escuela tienen que contactar inmediatamente con el hospital de referencia en la zona para tomar las medidas que corresponda. Se trate o no de una situación de urgencia hospitalaria, cuando existe la certeza de maltrato, el caso se comunicará simultáneamente a la Policía, al Centro de protección social y a la Fiscalía.

El centro educativo tiene la obligación de informar a la familia del menor de las actuaciones que se estén realizando.

■ INSTITUCIONES DE SALUD

Las instituciones de Salud tienen un papel doble en los casos de abusos sexuales y maltratos a los niños. Por un lado, tienen responsabilidad en el primer nivel de detección, lo cual puede tener lugar en centros de asistencia primaria, hospitales, etc. Por otro lado, cuenta con servicios especializados que –en coordinación con los profesionales de la medicina forense– son determinantes para diagnosticar con acierto las diferentes situaciones y distinguir las sospechas de las certezas.

1. Sospecha. Cuando desde cualquier servicio sanitario se tenga la sospecha de la existencia de posibles maltratos o abusos sexuales, deberá comunicarse inmediatamente con el Centro de protección social y con la Fiscalía.

2. Certeza de abuso o maltrato. Cuando exista certeza de abuso o maltrato se derivará el caso al hospital de referencia. El hospital de referencia presentará la correspondiente denuncia al Centro de protección social y a la Policía, e informará a la Fiscalía. Todas las comunicaciones se realizarán por la vía más rápida posible y haciendo constar la urgencia.

En casos de agresión sexual es indispensable el reconocimiento conjunto del médico del servicio de urgencias del hospital de referencia y del médico forense.

Tanto en el caso de sospecha como de certeza, el hospital se asegurará de no dar el alta al niño hasta asegurar su protección.

■ CENTROS DE PROTECCIÓN SOCIAL Y PROTECCIÓN DEL NIÑO

El Centro de protección social es, sin duda, la institución central de los circuitos de protección social de los niños, sobre todo en el ámbito de los municipios. El papel del Centro de protección social es de gran importancia para la actuación efectiva y adecuada en los procesos de detección y diagnóstico en los procedimientos en caso de maltratos de los niños.

En el ejercicio de sus funciones, el Centro de protección social solicitará, en su caso, la colaboración de los servicios sanitarios, sociales, educativos y policiales, los cuales deberán cooperar y facilitar su intervención. Asimismo, le proporcionarán toda la información que tengan sobre el niño, mediante los correspondientes informes, con el objetivo de tener todos los elementos necesarios para valorar su situación.

1. Sospecha. El Centro de protección social valorará los indicios o la información que le lleguen y, en su caso, establecerá las medidas de protección necesarias en aquellos casos en los que el núcleo familiar no tiene capacidad para garantizar esta protección. El Centro sumirá la decisión de enviar al menor al hospital de referencia para una exploración, física o psicológica.

2. Certeza de abuso o maltrato. El Centro de protección social valorará si el entorno familiar garantiza la protección del niño y, en su caso, asumirá su tutela y determinará el recurso más apropiado a las necesidades y la situación del niño.

Cuando sea necesario por razones de seguridad para hacer efectiva esta protección, el Centro de protección social solicitará la intervención de la Policía, que proporcionará el apoyo necesario para llevar a cabo las actuaciones oportunas para el ingreso del niño en un centro o para la acogida familiar.

El Centro de protección social enviará la denuncia al juzgado o a la fiscalía cuando ningún otro servicio o institución la haya enviado. Todas las comunicaciones se realizarán por la vía más rápida posible y haciendo constar la urgencia.

■ POLICÍA

Si llega a los cuerpos policiales la denuncia de que un niño ha sido maltratado por una persona física o jurídica, es necesario:

- Informar inmediatamente al fiscal competente.
- Establecer el contacto con el médico forense si existe la necesidad de examinar al niño.
- Enviar al niño a la institución médica de referencia para que lo examinen.
- Informar a los padres o a los tutores del niño (si ellos no han participado en el maltrato) y al órgano competente.

Los oficiales de policía sólo tomarán acciones o medidas con la instrucción del fiscal.

Si se empieza a actuar desde el órgano policial, la declaración del niño no se tomará si:

- El niño está gravemente afectado como víctima del maltrato; en este caso, deberá posponerse la declaración hasta la recuperación psicológica del menor, la cual será confirmada por el médico competente.
- Ya existe un diagnóstico de un profesional.
- Existen suficientes indicios probados del abuso o maltrato.
- Las pruebas se pueden obtener de otra forma.
- El niño víctima es menor de 8 años.

En todo caso, siempre y cuando los datos aportados en la investigación policial sean suficientes y no sea necesario ampliarlos con la declaración del niño, no se tomará declaración al niño.

■ FISCALÍA Y JUDICATURA

La Fiscalía velará por la aplicación de todas las normas que regulan la intervención del menor como víctima en el proceso penal (ordinario o de justicia juvenil) y evitará todas las diligencias en las que se requiera la intervención del menor en el proceso penal. También se evitarán todas las repeticiones innecesarias de los testimonios u otras actuaciones que requieren la presencia del niño, para de esa manera evitarle situaciones traumáticas y preservar su derecho a la intimidad. Asimismo, el fiscal intentará utilizar las pruebas preconstituidas de declaraciones de menores víctimas para evitar su asistencia a juicio.

La Fiscalía investigará aquellos hechos que han sido directamente denunciados, pero puede abrir la investigación, aunque no haya denuncia directa, cuando existan indicios o sospechas de que se ha cometido un delito. Las fiscalías tienen la obligación de abrir las investigaciones cuando existen pruebas de posibles maltratos.

Durante los procedimientos que involucran a niños, los órganos de tutela tienen el derecho de ser informados del curso del procedimiento, y podrán hacer propuestas y comunicar hechos y pruebas importantes para tomar una decisión.

Sería deseable que toda declaración de un menor de 13 años se realizase mediante el programa de apoyo psicológico durante la instrucción judicial.

El objetivo de este procedimiento es proteger al niño de las interrogaciones innecesarias o de la repetición de las mismas; por otro lado, de esa manera se evita que después de cierto tiempo el testimonio del niño cambie y se pueda utilizar como prueba preconstituida. El interrogatorio del menor podría ser registrado con imagen y sonido por funcionarios policiales que custodiarían y realizarían las copias necesarias de la grabación si fuera procedente.

Es preciso contemplar la posibilidad de incorporar la preparación psicológica y emocional del menor para la exploración con una entrevista previa con los padres o tutores, y una presentación de los profesionales al menor, antes de la aplicación del programa de apoyo a la exploración judicial.

Esta práctica es recomendable siempre con menores de hasta 13 años de edad. A partir de esa edad y hasta la mayoría de edad, debería hacerse una comprobación previa de hasta qué punto el niño está afectado, su estado emocional, posibilidades de declaración, etc. En todo caso se cumplirán las instrucciones concretas dadas por la autoridad judicial.

■ Fase de instrucción judicial

En las situaciones de abuso o maltrato reciente, después del reconocimiento forense conjunto con el médico de guardia en el centro sanitario, la Fiscalía a la cual corresponda la tramitación de las diligencias deberá recibir la declaración del menor lo antes posible.

El fiscal velará para que el menor de edad que tenga que prestar testimonio lo haga en las condiciones y con la preparación física y psicológica adecuadas, y solicitará toda la documentación necesaria, los informes técnicos y otras pruebas.

Durante las actuaciones que presenciara el menor y, sobre todo, durante su interrogación, la Fiscalía y otros órganos que participan en el procedimiento están obligados a tratar al menor con mucho cuidado, teniendo en cuenta su desarrollo mental, su sensibilidad y sus características personales, a fin de asegurar que el procedimiento penal no influirá de manera negativa en el desarrollo del menor.

Como principio general, se asegurarán las garantías procesales de las actuaciones que se realicen con el menor con el objetivo de evitar posibles reiteraciones de actuaciones que puedan perjudicarlo.

■ Fase de juicio oral

Se procurará que las declaraciones que, en su caso, debieran hacer los menores (especialmente si son menores de 8 años) se realicen en espacios físicos adecuados y con la asistencia psicológica adecuada, utilizando los medios técnicos o audiovisuales de comunicación que faciliten la prueba.

Siempre y cuando sea posible se evitará la confrontación con el inculpado.

8. Recomendaciones y propuestas

- Este Protocolo se establece como un documento marco con el propósito de adaptarlo a las características de cada entidad. Los ministerios competentes en las entidades usarán este Protocolo como punto de partida para la elaboración de protocolos de actuación adaptados a la estructura de actuación y características específicas de cada entidad.
- Es necesario tener en cuenta todos los procedimientos para que las víctimas estén expuestas en la menor medida posible a interrogatorios y a exámenes médicos.
- En los casos en los que sea posible deberían aplicarse los juicios rápidos.
- El lenguaje utilizado y los aspectos formales deberían adaptarse a la edad y a las características personales del menor.
- Para preservar la intimidad del menor, debería señalarse el juicio a primera hora.
- Debería facilitarse la asistencia a la víctima y a sus familiares; dicha asistencia puede ser facilitada por el Centro de protección social.
- Todas las instituciones implicadas deberán impulsar la formación especializada de los profesionales que tratan con menores. Estos profesionales deberían tener experiencia y formación especializada para poder trabajar con los niños.
- Los órganos competentes de la Administración deberán facilitar los medios oportunos para facilitar el cumplimiento de las recomendaciones y garantizar la eficacia del Protocolo.
- La Comisión de seguimiento de este Protocolo deberá reunirse de forma periódica, y, como mínimo, dos veces al año.
- Cabría disponer de un registro unificado de maltratos y abusos a menores, con el objetivo de asegurar la información necesaria a todas las instituciones y mejorar la eficacia en el proceso de detección de casos, y para disponer de una estadística de los maltratos.

Document impulsat pel Síndic de Greuges de Catalunya
Documento impulsado por el Síndic de Greuges de Catalunya